

A Kim Dzsong Űn-korszak első évtizede

The First Decade of the Kim Jong-un Era

Szrenka Viktor

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.3.6

Összefoglaló: Kim Dzsong Űn tíz éve a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság vezetője. Ennek apropóján érdemes lehet megvizsgálni, hogyan telt a hivatali idejének első évtizede, és miként változott Észak-Korea 2011-hez képest. A jelen tanulmányban folyóiratok és újságcikkek tükrében mutatom be, miként és milyen eredményekkel zárult a 2013 és 2018 közötti gazdaságpolitikai program, illetve hogyan változott az állam diplomáciai viszonya az Amerikai Egyesült Államokkal, Kínával és Dél-Koreával. A kutatásaim arra engedtek következtetni, hogy bár az új észak-koreai politikai irányvonalat, a *pyjongdzsint* katonai és gazdasági programként próbálták feltüntetni a hivatalos narratívában, annak a gazdaságpolitikai része sokkal kiemelkedőbbre sikeredett.

Kulcsszavak: Észak-Korea, gazdaságpolitika, atomfegyver, ballisztikus rakéta, párbeszéd, Korea-közi viszony

Abstract: *Kim Jǒng-ŭn has been the leader of the Democratic People's Republic of Korea for ten years. On the occasion of this anniversary, it may be worth examining how the first decade of his tenure has passed and how North Korea has changed since 2011. In the present study, I examine in the light of journals and newspaper articles how and with what results the economic policy program conducted between 2013 and 2018 ended, and how the state's diplomatic relations with the United States, China, and South Korea changed. My research has led me to conclude that although attempts have been made to present the new North Korean political line, pyǒngjin, as a military and economic program in the official narrative, the economic policy part has become much more prominent.*

Keywords: *North Korea, economic policy, nuclear weapon, ballistic missile, dialogue, inter-Korean relations*

Bevezetés

Valószínűleg nem túlzás azt állítani, hogy a 2012-es esztendő a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (KNDK) történetében egy minden várározást felülmúló, rendkívüli fordulatot hozó évnek számított. Az állami sajtó már 1998 óta az „erőteljes és virágzó ország” (*kangszong teguk*) korszakának kezdeteként propagálta a Nagy Vezér (*videhan szurjong*)¹, a néhai Kim Ir Szen születésének századik évfordulóját. A várva várt évet azonban az országot addig irányító Kim Dzsong Il 2011. december 17-én, tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halála árnyékolta be. Őt a megközelítőleg huszonnyolc éves fia, Kim Dzsong Ün (1983?–) követte az állam vezetése élén, aki 2012. április 15-én, a centenáriumi ünnepség alkalmával mondott beszédében úgy fogalmazott, törekedni fog arra, hogy az észak-koreaiaknak „többé ne kelljen összehúzniuk a nadrágszíjat” – azaz elismerte hazája gazdasági nehézségeit (Cho, 2013, 33–34. o.).

Minden korábbi észak-koreai vezető idején meghirdettek egy olyan politikai irányvonalat, amely alapjaiban határozta meg az államirányítást. Kim Ir Szen elnöksége alatt, 1965-ben vette kezdetét a politikai függetlenséget, gazdasági önellátást, illetve katonai önvédelmet szorgalmazó *csucshe*; Kim Dzsong Il pedig 1995-ben indította el a katonaságot mindenben az első helyre helyező *szongunt*. Ennek megfelelően közel egy esztendővel az új vezető hatalomra kerülése után, 2013. március 31-én a Legfelsőbb Népi Gyűlés az állam hivatalos irányvonalaként elfogadta a *pjongdzsint*, a katonai és a gazdasági teljesítményt párhuzamosan fejlesztő politikát, ezzel mintegy kihirdetve a legifjabb Kim saját politikai programját. Alig 5 évvel később, 2018 áprilisában Észak-Korea azonban váratlanul bejelentette, hogy a *pjongdzsin* célkitűzései teljesültek. A jelen tanulmányban észak-koreai sajtóközlemények és dél-koreai folyóiratcikkek tükrében vizsgálom azt, hogy hogyan változott Észak-Korea Kim Dzsong Ün hivatali idejének első tíz éve alatt: milyen eredményeket hozott a *pjongdzsin*, illetve miként változott Észak-Korea belpolitikája és külföldi helyzete. A tanulmány először a fiatal vezető hatalomra kerülésének a körülményeit ismerteti, azt követően az új gazdaságpolitikai

1 A tanulmányban a koreai nevek, szavak a magyarországi koreanisztikában használt magyaros átírással szerepelnek, kivételt ez alól néhány, már másképp meghonosított forma jelent.

program megalkotását, valamint a kül- és belpolitikai változásokat tárgyalja, végül az első tíz év gazdasági és katonai eredményeit szemlézi és értékeli.

Az utódlás körülményei

2011. december 17-én szívinfarktus következtében elhunyt a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot tizenhét éven keresztül irányító Kim Dzsong Il (1942–2011), azaz – ahogy a nyugati sajtó gyakorta hivatkozott rá – a Kedves Vezető. A nevéhez köthető utolsó nagyobb projekt a Cshangdzson utca megépítése volt, amelynek során 47 emeletes lakóházakat húztak fel a Szüingni metróállomás közelében, Phenjan belvárosában. Az építkezés 2011. május 22-én vette kezdetét, és a munkálatokhoz helyi lakosokat, köztük fővárosi egyetemistákat is mozgósítottak. A munka olyan sebességgel haladt előre, hogy az többek szerint a minőség rovására ment: John Nolan szerkezetmérnök-professzor, a londoni székhelyű Institution of Structural Engineers volt elnöke például arra mutatott rá, hogy az építés során készült észak-koreai fényképek olyan komoly minőségi aggályokat vetnek fel, mint például rosszul beigazított ablakok és gyenge minőségű betonacél (O’Carroll, 2014). Az utcát végül 2012. június 20-án adták át, nagyjából tizenhárom hónappal a munkálatok megkezdése után. Kim Dzsong Il utolsó éveiben számos más projekt is indult, amelyek mind 2012 jelentőségét hirdették, amikorra Észak-Koreának el kellett volna érnie az „erőteljes és virágzó ország” állapotát. Egy tényező volt közös bennük: a mielőbbi megépítés sürgőssége.

Kim Dzsong Il utolsó „ajándékai” elkészültével Észak-Korea történetében egy korszak ért véget, s ezt több esemény is jelezte. Egyrészt Phenjan a két rövid hatótávú ballisztikus rakéta 2012. január 11-ei kilövésével megtörte a 2009 óta érvényben lévő moratóriumot. Nem sokkal később, február 29-én, a „szökőnap megállapodás” (*Leap Day Deal*) néven ismertté vált amerikai–észak-koreai egyezményben leszögezték ugyan, hogy a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság visszatér a moratóriumhoz, az április 12-én, a néhai Kim Ir Szen (1912–1994) századik születésnapja alkalmából fellőtt – de percek múlva megsemmisült – Kvangmjongszong-3 műhold kudarcát követően az Egyesült Államok úgy értékelte, hogy az észak-koreaiak megszegték a megállapodást, így

az semmisnek tekinthető. Phenjan 2012. december 12-én végül sikeresen fellőtte a „Kvangmjongszong–3 2-es egység” nevet viselő műholdját (*Missile Threat*, 2019). Másrészt Észak-Korea 2013. február 12-én földalatti atomkísérletet hajtott végre egy miniatürizált nukleáris eszközzel. Miután arra az ENSZ egy elítélő határozattal válaszolt, az ország vezetése egy kvázi háborús légkört teremtett: szigorította a biztonságot a kínai–észak-koreai határon, hogy megakadályozza az állampolgárok esetleges disszidálását, egyúttal pedig növelte az átfogó hadgyakorlatok számát. 2013. március 26. után azonban enyhült a helyzet, a hadgyakorlatok abbamaradtak, és már csak ideológiailag edzették a katonákat (*Daily NK*, 2013a). Ebben a légkörben született meg a *pjongdzsin*, az új észak-koreai politika.

Új irány születik

2013. március 31-én a Koreai Munkapárt Központi Bizottsága plenáris ülést tartott, amelyen a tagok megszavazták Észak-Korea új gazdaságpolitikáját – így ez az esemény tekinthető a „Kim Dzsong Ün-korszak” igazi kezdetének. Kim azzal indokolta „a gazdaság és a nukleáris hatalom egyidejű fejlesztésére irányuló új stratégiai irányvonal” (*kjongdzse konszolgva hengmurjok konszore pjongdzsinsikhilde tehan szeroun csolljakcsok roszon*) szükségességét, hogy „az Amerikai Egyesült Államok, a világ legnagyobb atomhatalma veszélyt jelent” a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságra, a védekezéshez pedig államának atomfegyverekre van szüksége. Azt is kijelentette, hogy a mezőgazdaság és a könnyűipar fejlesztése, valamint a kommunikációs műholdak felbocsátása és a beruházások előmozdítása lesz a középpontban (Yi, 2013).

A gazdaságpolitikai fordulatot illetően a hivatalos, államilag deklarált narratíva az volt, hogy az a „forradalmi fejlődés” és a „jelen helyzet” igénye – feltehetően mindkettő eufemisztikus kifejezés a legitimitásteremtésre és a gazdasági nehézségek megoldására irányuló törekvésekre. Ami a legitimitációt illeti, az új, saját eszménye (*szaszang*) bejelentésével Kim Dzsong Ün valószínűleg azt akarta megmutatni, hogy bár ápolja az elődei örökségét, ő mégis egy új, független korszak vezetője. A gazdaságot illetően a *pjongdzsin*nek bel- és külföldi céljai egyaránt voltak: a bel-földi igényeket ellátó gazdaság kialakítása, illetve külföldi befektetések bevonása (Cho, 2013, 33., 35., 39. o.).

Arra következtethetünk, hogy a *pjongdzsin* némileg kifinomultabb politikai irányvonal a *szongun*hoz képest. A *pjongdzsin* jogalapjának tekintett „Április elsejei atomfegyver-birtoklási rendelet” (*4.1 hekpaju pomnjong*) 8. cikke szerint Észak-Korea elkötelezett a nukleáris fegyverek és fegyvertechnológia elterjedésének a megakadályozása mellett, és erőfeszítéseket tesz a nemzetközi szintű együttműködés érdekében. Ugyanezen rendelet 9. cikke kimondja, hogy Észak-Korea ellenzi a nukleáris versenyt, és egy nukleáris fegyverektől mentes világ megteremtésére fog törekedni (Chön, 2013, 6. o.).

Az új irányvonal nevét tekintve megállapítható, hogy az nem teljesen Kim Dzsong Ün találmánya, hanem valójában egy utalás a Kim Ir Szen elnök által az 1960-as években meghirdetett, „A gazdaság és a védelem párhuzamos fejlesztésének irányvonala” (*kjongdzse-kukpang pjongdzsin roszon*) című programra (Cho, 2013, 33. o.). A hasonlóságai ellenére jelentős különbségeket fedezhetünk fel a két program között. A katonai célok tekintetében Kim Ir Szen a hagyományos fegyverek kiterjesztését kezdeményezte, míg Kim Dzsong Ün a stratégiai fegyverek fejlesztését választotta. A gazdaság szempontjából Kim Ir Szen az önellátást akarta fejleszteni (ez a célkitűzés később a *csucshe* részévé vált), unokája pedig külföldi befektetések bevonását tervezte (Kim, 2017, 26. o.).

Kim Szong Be, a dél-koreai Nemzetbiztonsági Stratégiai Intézet vezető kutatója arra mutatott rá, hogy míg a *csucshe*, illetve a *szongun* politikai irányvonalat hosszú ideig tervezték, a *pjongdzsin* hozzájuk képest egy „elkapkodott rögtönzésnek” tűnik (Kim, 2014, 55. o.). Cso Dong Ho, a dél-koreai Ewha Női Egyetem Észak-Korea Tanszék professzora úgy vélekedett, hogy a *pjongdzsin* egy olyan irányvonal, amelyben a „gazdaság az első”, míg Kim Dzsong II *szongun*jában a „hadsereg az első” – noha a nukleáris fegyverek megszerzése továbbra is a kitűzött célok között szerepel. Cso más jelentős különbségeket is kiemel: például a „kutatás” (*jongu*) szó újbóli megjelenését az állami propagandában, illetve a turizmus növekvő jelentőségét (Cho, 2013, 33., 36–37. o.).

Az új irányvonal elfogadása után nem sokkal a Korea-közi gazdasági kapcsolatok megromlottak. A bérekről kialakult nézeteltérés és a két állam közötti válság elmélyülése miatt április 8-án Észak-Korea úgy döntött, hogy az ott dolgozó 53 ezer munkavállalóját kivonja a Keszongi Ipari Parkból, Észak- és Dél-Korea közös gazdasági övezetéből. A munkások

később Észak-Hvanghe tartománybeli munkahelyekre kerültek, és alapos ideológiai átképzésben részesültek annak érdekében, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy nem kerültek a „dél-koreai kapitalista eszmék” hatása alá (*Daily NK*, 2013b).

2013. május 29-én a gazdaságfejlesztési övezetekről szóló törvényt egyhangúlag elfogadta a Legfelsőbb Népi Gyűlés Állandó Bizottsága, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság legfelsőbb törvényhozó szerve. A jogszabály lehetővé teszi a külföldi befektetők számára, hogy az azokhoz tartozó területeken az államvezetéstől viszonylag függetlenül végezzenek üzleti tevékenységet. A 2013 novemberében elfogadott újabb szabályozás végrehajtása során egy különleges (Sinidzsu Különleges Gazdasági Övezet), illetve tizenhárom másik gazdasági övezet jött létre (Kim, 2018).

2013. augusztus 10-én a Koreai Központi Hírugynökség arról számolt be, hogy Kim Dzsong Ün ellátogatott Észak-Korea „Május II.” Gyárába, amely *Arirang* okostelefonokat és *Szamdzsijon* táblagépeket gyárt. Mindkettő helyi márka, az előbbi egy hagyományos koreai dalról kapta a nevét, az utóbbi pedig a Pektu-hegy koreai részén található, Rjanggang tartománybeli város nevét viseli. Bár más források szerint már 2013 januárja óta forgalomban voltak ezek a belföldi gyártású készülékek, ez volt az első hivatalos riport róluk (Kim, 2013).

2013 novemberében az észak-koreai Nemzeti Gazdaságfejlesztési Bizottság utasítani kezdte a kereskedőket és a születőben lévő középosztályt, a *tondzsut*, hogy hívjanak külföldi (főként kínai) befektetőket az országba, és a Keszongi Ipari Parkhoz hasonló vegyesvállalatokat alapítsanak, ahol a befektetők biztosítják a berendezéseket, a helyiek pedig az építési területet és a munkaerőt. Ez az elvárás a különleges gazdasági övezetektől független ugyan, de mindenképpen egy komoly lépés volt, amely lehetőséget nyújtott arra, hogy külföldi befektetések érkezzenek Észak-Koreába (*Daily NK*, 2013c).

2013. december 12-én korrupció és „ellenforradalmi tevékenység” vádjával letartóztatták, majd kivégezték Csang Szong Theket (1946–2013), Kim Dzsong Il és Kim Dzsong Ün korábbi bizalmasát. Eleinte hatalmi harcnak vagy „általános” politikai tisztogatásnak tűnhetett, de a valódi oka feltehetőleg a Kimmel való személyes konfliktus volt. Csang állítólag ellenkezte a gazdaságfejlesztési övezetek létrehozását, ugyanakkor támogatta

a kínai stílusú reformok alkalmazását. Kim Dzsong Űn és Cshve Rjong He (1950–) bírálta Csangot, mivel úgy hitték, az észak-koreai rezsim elveszítheti a társadalom feletti uralmát, ha kínai típusú gazdasági reformokat visznek véghez (*Daily NK*, 2013d).

Valószínűsíthető ugyanakkor, hogy az észak-koreai gazdaságpolitikában egyébként elkerülhetetlen volt ez a változás, hiszen 2012 visszaesést jelentett a kínai–észak-koreai kapcsolatokban: az új kínai elnök, Hszi Csin-ping (1953–) ugyanis az elődjénél jóval szigorúbb hozzáállást tanúsított az észak-koreai vezetéssel szemben. Figyelemre méltó, hogy Kim Ir Szen 100. születésnapján elmondott beszédében Kim Dzsong Űn hangsúlyozta, hogy az észak-koreaiaknak nem kell többé „összehúzniuk a nadrágszíjat” (Cho, 2013, 33–34. o.). Noha – ahogy arról már szó esett – ez a romló gazdasági helyzet elismerésének tekinthető, a politikai légkör javítására irányuló kínai követelések gazdasági reformok végrehajtására is késztették Kim Dzsong Űnt (Kim, 2014, 65. o.).

Az alábbiakban kiértékelem, milyen eredményeket hozott a *pjongdzsin* és a Kim Dzsong Űn-korszak első évtizede.

A vezetői imázs átformálása

A nemzetközi közösség mérsékelt optimizmussal fogadta Kim Dzsong Űn hatalomra kerülését 2011 legvégén, ugyanis az új vezető feltehetőleg éveken át Svájcban élt és tanult, így nem alaptalanul lehetett arra számítani, hogy Észak-Koreában gazdasági és/vagy politikai reformokat fognak bevezetni. Az ifjabbik Kim valódi születési dátuma ismeretlen, de 1982 és 1984 között lehetett; a jelen tanulmány az egyszerűség kedvéért 1983. január 8-át tekinti születési idejének. Fiatalkorára, természetére és személyiségére vonatkozóan nem sok forrás akad, kizárólag néhány korábbi ismerősének a beszámolóira hagyatkozhatunk. Egykori osztálytársai Kimet jó barátként írták le, aki jó humorú, szereti a kosárlabdát, mindig nagyon fontosnak tartja a győzelmet, és utál veszíteni. I Jong Guk, Kim Dzsong Űn hajdani testőre hirtelen indulatú emberként jellemezte őt: amikor dühös volt, nem törődött a tettei következményeivel, nem érdekelt, hogy mások mit gondolnak, azt csinálta, amit akart (Osborne, 2018). Habár Kim Dzsong Űn személyiségét részleteiben nem ismerhetjük, a beszámolók fényében legalább körvonalaiban felsejlik a

vezető stílusa és szokása, amelyek afféle kontextusként szolgálhatnak a nyilatkozataihoz, illetve a diplomáciai lépéseihez.

Az optimizmust erősítette az a tény, hogy Kim Dzsong Ün a 2012-es és 2013-as tevékenységei során igyekezett a változás jeleit mutatni, ugyanakkor arra is törekedett, hogy az esetleges kedvezőtlen következményeket, például a destabilizációt elkerülje. Ahhoz, hogy az új vezető hatalma megszilárdulhasson, elengedhetetlennek bizonyult, hogy fenn-tartsa a legitimitást, ezért – mint ahogy arról már szó esett – amikor az új irányvonal mellett döntött, annak a neve, a *pjongdzsin* egy utalás volt a Kim Ir Szen elnök által az 1960-as években meghirdetett, a honvédelmet és a gazdaságot párhuzamosan építő programra. Továbbá úgy tűnik, hogy különböző cselekedetek hasonlóságával is megpróbálták Kim Dzsong Ün imázsát a nagyapjához közelíteni. Elsősorban az erdősítési kampány révén, amelyet eredetileg Kim Ir Szen hirdetett meg; 1971-től minden évben megrendezték a fáültető napot, amely a néhai elnök 1994-es halála után veszített a fontosságából, de az elmúlt évtizedben újból hangsúlyossá vált.

Másodsorban azzal, hogy Kim Dzsong Ün a Koreai Munkapárt általa 2016-ban megrendezett 7. kongresszusán az addigi első titkári pozíció helyett felvette a pártelnöki (*nyondzsang*) titulust, amelyet nagyapja 1949 és 1966 között használt – ezzel is a jogfolytonosságot igyekezett jelezni. 2021. január 10-én kisebb módosítás történt a párt vezetésében: Kim a pártelnöki titulust mellőzve főtitkári (*cshongbiszo*) tisztségbe lépett át. Ez a cím szintén az elődeivel való jogfolytonosságra utalt, ugyanis ezt a tisztséget viselte Kim Ir Szen 1966 és 1994 között, illetve Kim Dzsong Il 1997-től a 2011-ben bekövetkezett haláláig. A pozíció 1994 és 1997 között betöltetlen volt.

A Koreai Munkapárt vezetésén kívül Kim Dzsong Ün 2011 óta több tisztséget is viselt, ám azok felvétele – annak ellenére, hogy a hivatali ideje valószínűsíthetően apja halálát követően haladéktalanul megkezdődött – nem azonnal történt. Az ifjabbik Kim elsőként a hadsereg vezetését vette át, amikor 2011. december 30-án a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság fegyveres erőinek a főparancsnokává nevezték ki. Ebben különbözik apjától, aki már Kim Ir Szen idejében, 1991-ben megkapta ezt a rendfokozatot. Kim Dzsong Ünt a párt első titkári tisztségébe és a Központi Katonai Bizottságba is csak 2012. április 11-én, a

Nemzetvédelmi Bizottság elnökeként pedig 2012. április 13-án iktatták be, közel négy hónappal a tényleges hatalomra kerülése után. 2016. június 29-én a Nemzetvédelmi Bizottságot átnevezték Államügyi Bizottságra, ezzel együtt Kim Dzsong Űn tisztsége is változott.

Külpolitikai változások

Figyelemre méltó, hogy a vezető imázsa mellett az ország külpolitikája is jelentős változáson esett át. Ahogy az már említésre került, Hszi Csin-ping kínai elnök beiktatása után Kína Korea-politikája jelentősen módosult. Az új elnök kritikával illette az észak-koreai atomprogramot, és inkább Dél-Koreával törekedett a kapcsolatépítésre. A kínai stílusú reformok bevezetését szorgalmazó Csang Szong Thek 2013. decemberi váratlan letartóztatása és kivégzése sem bizonyult előnyösnek a kínai-észak-koreai viszony szempontjából. 2017-re az atomprogram miatti feszültség tovább fokozódott, és egy, az 1960-as évek óta nem látott diplomáciai konfliktust idézett elő a két állam között. Ennek során az észak-koreai média előbb egy bizonyos „közeli országot” vádolt azzal, hogy „zagyaságokat beszél”, amikor azt állítja, hogy az észak-koreai atomprogram az oka, hogy a korábbi vetélytársa, az Amerikai Egyesült Államok a szövetségesé lett. Majdnem két héttel később, egy újabb nyilatkozatban már meg is nevezték ezt a bizonyos országot: Kínának fel kell hagynia a „meggondolatlan megnyilvánulásaival és cselekvéseivel”, amelyekkel „kidönti a koreai-kínai kapcsolatokat tartópillérét” (*Uriminzokkiri*, 2017).

Ami a Korea-közi viszony változásait illeti, Észak-Korea aktívabb és pozitívabb hozzáállást tanúsított, mint korábban. Míg 2013 és 2016 között komoly retorikával illette a dél-koreai kormányt és Pak Kün Hje elnököt, és a viszony meglehetősen mostoha volt, 2018-ban a megbékélés egy új hulláma köszöntött be, amelynek köszönhetően megrendezhették a harmadik Korea-közi, és az első amerikai-észak-koreai csúcstalálkozót.

Más események arra utaltak, hogyan változott Észak-Korea attitűdje a konfliktuskezelés terén. Ilyen volt például a 2015. augusztusi incidens, amelynek során a demilitarizált övezetben szolgálatot teljesítő két dél-koreai katonát aknarobbanás sebesített meg, s az eset kapcsán Szöul bocsánatkérést követelt Phenjantól. Az észak-koreai képviselők mégis

úgy tudták elhagyni a tárgyalóasztalt, hogy bocsánatkérés helyett csupán „sajnálatusukat” (*jugam*) fejezték ki. Példaként említhető a Keszongi Ipari Park 2016. februári bezárása is, amikor a dél-koreai kormány azzal a gyanúval élt, hogy az ipari parkból származó jövedelmet a KNDK az atomprogramjára fordítja, és ezért felfüggesztette a gyártási tevékenységeket. Észak-Korea azonban gyorsan reagált, és a bejelentés másnapján lefoglalta a keszongi létesítményeket, valamint kitoloncolta a park területén tartózkodókat.

2017-ben, miután Pak Kün Hjét eltávolították a hatalomból, az ellenzéki jelölt, Mun Dzse In került az elnöki székbe, aki a Korea-közi megbékélést tűzte ki célul.

A 2018-as újravi beszédében Kim Dzsong Űn kijelentette, hogy nyitott a tárgyalásokra, továbbá a 2018-as phjongcshangi téli olimpiai játékok lebonyolításához sok sikert kívánt, és kifejezte országa részvételi szándékát. Ez egy jelentős fordulat volt, hiszen egészen 2017 decemberéig Észak-Koreának a nemzetközi közösséggel való viszonyát Phenjan atom- és rakéta programja határozta meg, amelyek miatt az ENSZ egyre súlyosabb szankciókat vezetett be. Bár azok következtében Észak-Korea alapvetően a diplomáciai elidegenedés áldozatává vált, az atomfegyverek leszerelésére irányuló hajlandóság afféle ütőkártyaként némileg javított a tárgyalási pozícióján – a Dél-Koreával és az Egyesült Államokkal megindult egyeztetések központi témája is a denuklearizáció lett.

Építkezés és városfejlesztés

Míg az első évtized külpolitikáját a diplomáciai konfliktusok és a megbékélésre tett kísérletek egyaránt jellemezték, belföldön az építkezési projektekre fektettek nagy hangsúlyt. A vizsgált időszakban lezajlott építkezések többségét két kategóriába lehet sorolni: „szabadidős létesítmények” és „ajándéképítkezések”.

Az előbbihez a Kim Dzsong Űn idején épült üdülöhelyek tartoznak, például a Masik-hágói sípálya, amit 2013. december 31-én, a Kangvon tartománybeli Vonszan közelében adtak át. A létesítmény építése május 27-én kezdődött, de komoly nehézségekbe ütközött, ugyanis az időjárási viszonyok és a nemzetközi szankciók egyaránt szabotálták a folyamatot. A projekt kiemelt fontosságú volt Kim számára, és sürgette, hogy az

építkezést „Masik-hágó-sebességgel” fejezzék be. A kifejezés eredete az 1950-es és 1960-as évek villámgyors újjáépítését propagáló „*cshollima-sebesség*” szlogenig nyúlik vissza. A *cshollima* egy kelet-ázsiai mitológiai lény, egy szárnyas paripa, amely olyan gyors, hogy naponta ezer *li*, vagyis kínai mérföld (1000 *li* a 3. századi kínai dinasztiák korában kb. 416 km-nek felelt meg) megtételére képes, így lett a gyors fejlődés jelképe.

Hasonló rendeltetésű létesítményként készült el a Mirim Lovas Klub, amelyet 2013. október 25-én nyitottak meg. Az egykoron katonai lovas gyakorlópályaként funkcionált terület átalakítására személyesen Kim adott utasítást 2012 novemberében. A lovas klub beltéri és kültéri lovaglópályákból, egy állatkórházból és egy tenyésztési kutatóintézetből áll. A létesítményben 140 lovat gondoznak, közülük hatvanat Oroszországból importáltak. Bár a lovaglás meglehetősen drágának számít az átlagos észak-koreaiak számára (egy óra fedett lovardás lovaglás 100 000 észak-koreai vonba, kb. 34 500 Ft-ba kerül), a klub mégis népszerűvé vált a friss házások körében, akik általában a nászútjuk részeként látogatnak oda (Lu, 2013). Hasonlóan jelentős, ebben az időszakban megépült szabadidős létesítmény még többek között a Munszu Aquapark, a Kanggje Sípálya és a Vonszan–Kalma Turistaüdülő. Mindegyik elsősorban a turizmus serkentése és a szabadidős lehetőségek bővítése céljából épült.

Az utóbbi kategóriát az olyan épületek és lakónegyedek alkotják, amelyek Kim Dzsong II utolsó nagy projektje, a Cshangdzson utca irányvonalát tükrözik. Ilyen például a Phenjan északi részén található Rjongszong kerületben 2013. szeptember 11-én átadott Ünha tudósutca – egy olyan lakópark, amelyet a Kvangmjongszong–3 2-es egység nevű műholdat hordozó Ünha–3 típusú rakéta sikeres fellövésében részt vett tudósoknak építettek. Az utca huszonegy többszintes lakóházból és számos középületből (iskolák, kórházak, óvodák), valamint parkokból áll (An, 2013). Több hasonló tudósutca és tudós-lakónegyed is épült, többek között a Műholdtudósok lakónegyede, a Jövő tudósutca és a Rjomjong utca. Valamennyinek az volt a célja, hogy a Koreai Munkapártot népszerűsítse, amely lakással honorálja azoknak a munkásságát, akik a szakmai tudásukat az állam rakéta- és atomprogramjában kamatoztatják, továbbá Phenjan népességét hűséges lakosokkal növelje a frissen premizált szakemberek és családjuk révén.

Az észak-koreai kormány más intézkedései pedig olyan törekvéseket jeleznek, amelyek Kim átlagos államfőként történő bemutatását segítik elő. Ilyen volt például a Rjomjong utca átadási ceremóniáján való személyesen részvétele és a piros szalag átvágása, illetve amikor feleségével, Ri Szol Dzsuval együtt járta be a felújított Phenjani Kozmetikumgyárat.

Figyelemre méltó továbbá az állami média attitűdjében lezajlott változás, amely elősegítette a Kim Dzsong Ün-korszak új összképének kialakítását. Ilyen például a belföldi szerencsétlenségek – például a Phjongcshon kerületi 2014-es épület-összeomlás, illetve a 2016-os észak-hamgjongi árvízkatasztrófa – kapcsán történt pontos tájékoztatás. Az első esetben nagy szerepet játszott a dél-koreai Szevol komp néhány héttel azelőtti elsüllyedése, amelynek kapcsán a mentőakció késői megindítása miatt sok kritika érte az akkori államfőt, így feltehetőleg az észak-koreai vezetés példát akart statuálni. Ami pedig az árvízkárokat illeti, a régóta propagált Rjomjong utca építésének az elhalasztásával és az erőforrások Észak-Hamgjong kárvallott megyéibe való átcsoportosításával feltehetőleg megpróbálták Kim Dzsong Ünt egy olyan vezetőként feltüntetni, akinek a népe fontosabb, mint az építkezési projektek.

Az áramellátási problémák megoldása érdekében hozott intézkedések bizonyos mértékű fejlődést eredményeztek 2012 és 2020 között: 2014-ben több olyan erőművet adtak át Észak-Koreában, amelyek építése már évek óta folyt, illetve a LED- és napelemgyártás megkezdése, a napenergia hasznosításának a felértékelődése is összhangban van a „természetes energiák hasznosításának” politikájával.

A gazdasági intézkedések eredményei

Az első évtized legfontosabb gazdasági intézkedése kétségkívül az új irányvonal elfogadása volt. A *pjongdzsin*, amely az atomarzenál és a gazdaság párhuzamos fejlesztését tűzte ki célul 2013. március 31. és 2018. április 21. között volt érvényben. Az első évben 14 különleges igazgatású gazdaságfejlesztő területet jelöltek ki Észak-Koreában, és ezekre a helyekre kerestek befektetőket. Mivel a zónákba érkező befektetésekről nincs publikus kimutatás, nehéz felmérni azok tényleges hatékonyságát. Helyette más forrásokra, például az országba gyakran látogató

kínai tudósok benyomásaira kell támaszkodnunk. A visszajelzéseik szerint összességében javult a gazdasági helyzet, ami az elérhető termékek választékán és mennyiségén is tetten érhető. Ezt igazolja az is, hogy a korábban Kínából importált árucikkek egy részét belföldi gyártású alternatívákkal váltották fel, az éttermek kínálata bővült, s Phenjan közvilágítását is jelentős mértékben fejlesztették (Chöng, 2016, 25. o.). Külföldi szakértők, például Scott A. Snyder és Georgij Davidovics Toloraja szerint Észak-Korea az atomprogramja miatt érvényben lévő szankciók ellenére „szerény gazdasági növekedést” tud felmutatni (Chang, 2015; *Korea Times*, 2016).

Ami a szankciókat illeti, a negyedik, ötödik, illetve hatodik atomfegyver-kísérletre válaszul hozott ENSZ-határozatoknak (2270., 2321., 2375. határozat), illetve a 2017. novemberi interkontinentális ballisztikus rakéta tesztelését szankcionáló 2379. határozatnak az észak-koreai gazdaságra gyakorolt tényleges hatása nehezen becsülhető meg, és további kevésbé ismert tényezők is maradnak – például, hogy Észak-Korea tudott-e kiskapukat találni a szankciók tekintetében, és a nemzetközi korlátozások befolyásolták-e a kínai–észak-koreai határon folytatott csempészetet (Yang, 2017, 35–36. o.). Az mindenesetre tény, hogy a 2016-os észak-koreai GDP 3,9 százalékkal növekedett az előző évhez képest (Kim, 2017, 27. o.).

Fontos megjegyezni azonban, hogy a *ppjongdzsin* – más szocialista országok intézkedéseivel, például a szovjet peresztrojkával vagy a vietnámi Dõi Mõi-jel ellentétben – nem foglalt magában nemzetközi nyitást, sem politikai reformokat. Igaz, azok eleve sem szerepeltek a céljai között. Ezt igazolja a jóval az új irányvonal elfogadása előtt, 2012 augusztusában, a Koreai Munkapárt hivatalos napilapjában, a *Rodong Sinmun*ban megjelent cikk, amelyben a párt deklarálta: azt hinni, hogy változtatnak a politikájukon, „a kutya ostoba álma, akárcsak arra várni, hogy a nap nyugatról keljen fel”. Ez utalás volt Kim Dzsong Il 1998-as és 1999-es kijelentéseire, amikor is a hajdani vezető arra reflektált, hogy Észak-Koreában nem kívánnak reformokat vagy nyitást végrehajtani (Cho, 2013, 37–38. o.; Yang, 2011, 66. o.).

Néhány szakértő, például Kim Szang Hun, a Koreai Kis- és Középvállalkozások Intézete (KSBI) kutatója azon az állásponton van, hogy az atomprogram önmagában is gátolja a további gazdasági fejlődést (Kim,

2017, 37–38. o.), ugyanakkor a kutatásaim alapján kijelenthető, hogy ez az állítás ebben a formában nem teljesen igaz. Meglátásom szerint egyrészt a *pjongdzsin* megnevezése és tálalása valóban a nukleáris ambíciókat hivatott reprezentálni ugyan, ám az észak-koreai honvédelmi kiadások az elmúlt évtizedben a teljes éves költségvetésnek csupán 16 százalékát tették ki; másrészt az állam az elmúlt tíz évben viszonylag jól idomult a „lehető legszigorúbbként” aposztrofált szankciókhoz. Ez azt a meglátást erősíti, hogy a *pjongdzsin* valójában sokkal inkább gazdaság-orientált volt, mint ahogy azt eredetileg tervezték, hiszen Észak-Korea nem növelte a kiadásait a nukleáris fegyverek fejlesztése érdekében. Ez alapján arra következtethetünk, hogy az atomprogram közvetlenül nem hátráltatta vagy akadályozta meg a fejlődést.

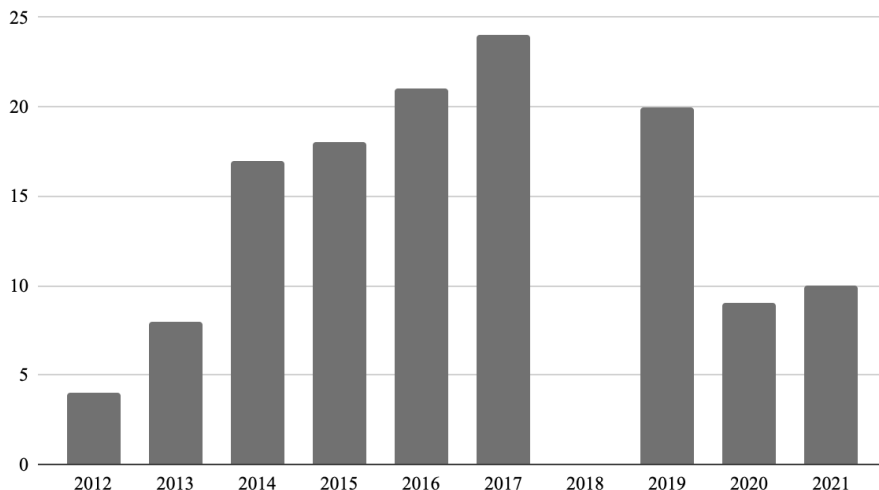
Atom- és rakétaprogram

Négy év szünet után, 2013. február 12-én Észak-Korea végrehajtotta a harmadik atomkísérletét. Ez volt a Kim Dzsong Űn-korszak első ilyen tesztje, amelyet még három (2016. január és szeptember, 2017. szeptember) követett, 2018-ban pedig moratóriumot hirdettek. Míg a harmadik, negyedik és ötödik teszt robbanóereje 6 és 10 kilotonna között mozgott, megfontolandó, hogy a hatodik, 140 kilotonna körüli robbantás közel a tizennégyszerese a korábbiaknak. Ez az észak-koreai atomfegyverek jelentős fejlődését mutatja.

Hasonló folyamatok zajlottak le a rakétaprogram terén is. Míg 2012 januárjában két rakéta kilövésével (ezen felül két műhold felbocsátásával) törték meg a több mint két éve érvényben lévő moratóriumot, 2013-ban kb. nyolc rövid hatótávolságú rakétát lőttek ki, a rá következő évben nagyjából tizenhetet, azaz több mint a kétszeresét. 2015-ben közel ugyanennyit, valószínűleg tizennyolcat, ugyanakkor megjegyzendő, hogy ez volt az első olyan év, amikor Észak-Korea tengeralattjáróról indítható rakétákat is tesztelt. A következő években 17 százalékos növekedés volt tapasztalható: 2016-ban összesen kb. 21, 2017-ben pedig 24 kilőtt rakétával, de abban az évben először interkontinentális ballisztikus rakétát is teszteltek. 2018-ban végül egyetlen rakétát sem lőttek ki.

1. ábra
Az Észak-Korea által évente kilőtt rakéták száma²

Összesítve kijelenthető, hogy a 2012 és 2018 között pályára állított kb. 90 rakéta és 2 műhold a Kim Dzsong Il idején (1994–2011) tesztelt 45 rakéta kétszerese. Ráadásul az egyharmaduk 2009-re esett, amikor 15 rakétát teszteltek, mielőtt októberben moratóriumot hirdettek rá. 2019-ben húsz rakétát lőttek ki, 2020 legalább kilencet, 2021 pedig újabb tízet, így az összes kilövésszám 129-re növekedett. Bár 2020-ban és 2021-ben évente ténylegesen fele annyi rakétát indítottak útjára, mint 2019-ben, ez a meglátásom szerint inkább a koronavírus okozta világjárvány mellékhatása, semmint az észak-koreai rakétaprogram egy újabb moratóriumának az előjele.

A megbékélés tavasza és ősze

2018. április 21-én, a Koreai Munkapárt 7., a Központi Bizottság 3. plenáris ülésén bejelentették a *pjongdzsin* „győzelmét” és egy, a nukleáris fegyverkezés helyett a gazdaság fejlesztésére fókuszáló új stratégia kiválasztását. Kim azt is bejelentette, hogy felfüggesztik az atom- és

² Forrás: *Missile Threat*, 2019.

rakétatesztet, hiszen a stratégiai fegyverek fejlesztése befejeződött. A bejelentés néhány napokkal Ri Szol Dzsu first ladyvé (*njossa*) való előléptetése után történt. A sajtó ezzel a titulussal utoljára 1974-ben, Kim Szong E-re, Kim Ir Szen feleségére hivatkozott. Április 27-én a Közös Őrterületen lezajlott a harmadik Korea-közi csúcstalálkozó, amelyen Kim Dzsong Ün bejelentette, hogy hajlandó a denuklearizációra. Bár június 12-én Kim és Donald Trump között létrejött a történelem első amerikai–észak-koreai csúcstalálkozója, és azt további optimista hangulatú csúcstalálkozók követték Észak-, Dél-Korea és az Egyesült Államok részvételével, a békekötés és a Koreai-félsziget denuklearizációja még mindig távolinak tűnik, mivel a felek nem tudtak megegyezni annak körülményeit illetően. Míg Észak-Korea előbb a szankciók enyhítését kéri, az Egyesült Államok az atomfegyverek leszerelésével kezdené, cserébe biztonsági garanciákat nyújtana a kelet-ázsiai államnak. A diplomáciai aktivitás lankadása után, a 2019. december 28. és 31. közti ötödik plenáris ülésen Kim Dzsong Ün bejelentette, hogy a továbbiakban országát nem köti a denuklearizáció melletti – két évig tartó – elkötelezettség. Bár 2020 márciusától Észak-Korea visszatért a rakétakisérletekhez, az atomprogramjához egyelőre nem.

Okkal volt feltételezhető, hogy Joe Biden 2021. januári beiktatása tovább nehezíti majd az amerikai–észak-koreai párbeszéd ismételt megkezdését, ugyanis az új elnök merőben más politikai irányvonalat képvisel, mint elődje. Ennek ellenére 2021 áprilisában Jen Psaki, a Fehér Ház szóvivője közölte, hogy Biden – Trumphoz hasonlóan – diplomáciai úton fog nyomást gyakorolni Észak-Koreára annak érdekében, hogy mondjon le a nukleáris fegyvereiről és a ballisztikus rakétáiról, s ezzel igyekszik elérni Észak-Korea teljeskörű denuklearizációjának célját (Bose, 2021). Némileg azonban árnyalja a helyzetet, hogy az új elnök nem törekszik alkukötésre, így tehát míg Trump biztonsági garanciákat ígért Észak-Koreának a denuklearizációért cserébe, ez Biden részéről nem tűnik valószínűnek. Érdekes, hogy Biden politikája a korábbi demokrata elnök, Barack Obama irányvonalával, az amerikai–észak-koreai párbeszédet kerülő stratégiai türelemmel (*strategic patience*) még komolyabb ellentétet mutat, noha az Obama-adminisztráció idején Joe Biden alelnökként, Antony Blinken jelenlegi külügyminiszter pedig külügyminiszter-helyettesként tevékenykedett. Bár egyértelmű, hogy az új adminisztráció az

amerikai–észak-koreai párbeszéd mihamarabbi újraindítására törekszik, a korábbi csúcstalálkozók tárgyalásai arra engednek következtetni, hogy amíg az Egyesült Államok nem nyújt engedményeket, Észak-Korea aligha fog beleegyezni a denuklearizáció megkezdésébe.

Konklúzió

Következtetésként megállapíthatjuk, hogy a Kim Dzsong Űn-korszak első évtizedének az egyik legmeghatározóbb programja a *pjongdzsin* irányvonal volt, amely nagyban támogatta Észak-Korea gazdasági és katonai fejlődését. Habár a folytonos atom- és rakétakísérletek miatt az ENSZ egyre súlyosabb szankciókat szabott ki, azok nem akadályozták meg, hogy az állam gazdasági növekedést tudjon elérni.

A *pjongdzsin* gazdasági eredményei közül kiemelendő, hogy a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság gazdaságfejlesztési övezetek létesítése révén megnyitotta a kapuit a külföldi tőke beáramlása előtt – olyannyira, hogy már a kereskedőket is arra bátorították, hogy próbáljanak meg külföldi befektetéseket szerezni. Jól mutatja az észak-koreai vezetésnek az új politikai program melletti eltökéltségét, hogy a kínai reformokat támogató, de a gazdaságfejlesztési övezeteket ellenző Csang Szong Theket 2013 decemberében letartóztatták és kivégezték.

A *pjongdzsin* katonai eredményei közé tartozik, hogy Észak-Korea 2017. szeptemberi atomkísérlete a maga kb. 140 kilotonnás erősségével több mint tízszerese volt a korábbiaknak. A rakéta-program terén a legnagyobb előrelépés a tengeralattjáróról indítható rakéták kifejlesztése volt. Kiemelt fontosságú projektet jelentett a műholdprogram is, az ország vezetése pedig új építésű lakóparkokkal jutalmazta a rakéta- és műhold-programban részt vevő tudósokat. Például az Űnha tudósutcat építették meg azoknak, akik hozzájárultak a 2012. december 12-i műholdfellövés sikeréhez. Tetten érhető ugyanakkor, hogy noha a *pjongdzsin* megnevezése és találása a nukleáris ambíciókat hivatott reprezentálni, a honvédelmi kiadások 2012 óta az éves költségvetés csupán 16 százalékát tették ki, így az irányvonal sokkal inkább gazdaságorientált lett, mint ahogyan eredetileg tervezték.

Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy Kim Dzsong Űn hivatali idejének első évtizede alatt nem igazolódott be a 2011 végén érzékelhető – mérsékelt – optimizmus: noha gazdasági reformok csakugyan történtek, a politikai rendszer átalakítása nem valósult meg, mi több, Csang Szong Theket, aki a kínai mintájú reformok bevezetését sürgette, eltávolították a hatalomból, majd kivégezték.

Az első tíz év a külpolitikai viszonyok terén is komoly változásokat hozott, különösen 2017 és 2018 között. 2017 tavaszán volt egy kisebb diplomáciai konfliktus Kína és Észak-Korea között, ráadásul szintén abban az évben került hatalomra Donald Trump amerikai, és Mun Dzse In dél-koreai elnök, akik az Észak-Koreával való párbeszéd lehetőségét keresték, és akikkel a következő években Kim Dzsong Űn több alkalommal is közös csúcstalálkozón vett részt. Ezutóbbiak során Kim ígéretet tett ugyan a denuklearizációra, azonban a tárgyaló felek abban már nem tudtak megegyezni, hogy előbb az Észak-Korea ellen hozott szankciók feloldása történjen-e meg, vagy az atommentesítés. A tárgyalások megszakadása több kérdést is felvet, ugyanakkor közülük a legfontosabb – hogy Észak-Korea vissza fog-e térni az atomprogramjához – egyelőre megválaszolatlan marad.

Irodalomjegyzék

- An Yun-sök (2013). 北, “평양 은하과학자거리 준공” [Észak-Korea: „a phenjani Űnha tudósutca megépült”]. *No Cut News*. A letöltés ideje: 2020. február 28. <https://nocutnews.co.kr/news/1098661>.
- Bose, Nandita (2021). Biden Administration Sets New North Korea Policy of ‘Practical’ Diplomacy. *Reuters*. A letöltés ideje: 2022. március 28. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/biden-administration-has-completed-north-korea-policy-review-white-house-2021-04-30/>.
- Chang Jae-soon (2015). N. Korea’s ‘Byeongjin’ Policy Showing Modest Results: U.S. Expert. *Yonhap News*. A letöltés ideje: 2020. február 28. <https://en.yna.co.kr/view/AEN20150219000200315>.
- Cho Dong-ho (2013). 경제·핵 병진노선의 의미와 김정은 시대의 경제정책 전망 [A gazdasági-nukleáris párhuzamos fejlesztési irányvonal jelentősége és a Kim Dzsong Űn-korszak gazdaságpolitikájának kilátásai]. *Kukka Chölyak*, 19/4, 33–56.

- Chõn Sõng-hun (2013). 김정은 정권의 경제·핵무력 병진노선과 ‘4:1 핵보유 법령’ [A Kim Dzsong Ün-rezsim gazdasági-nukleáris párhuzamos fejlesztési irányvonala és az „április elsejei atomfegyver-birtoklási rendelet”]. *Online Series* CO 13–11., 1–7.
- Chõng Hyõng-gon (2016). 북한경제의 변화와 북한연구 [Az észak-koreai gazdaság változásai és az Észak-Korea kutatás]. *KDI Puk'an kyõngje ribyu*, 2016/12, 25–29.
- Daily NK* (2013a). 北내부 ‘전투태세’ 완화…일부 군인 갱도서 나와 [Az Észak-Koreán belüli „csatahelyzet” enyhül... a katonák egy része kijön az alagutakból]. *Daily NK*. A letöltés ideje: 2020. február 28. <http://www.dailynk.com/北내부-전투태세-완화일부-군인-갱도/>.
- Daily NK* (2013b). “개성공단 북측 근로자, ‘잔물(불순사상)빼기’에 곤혹” [A Keszongi Ipari Komplexum északi munkásai értetlenkednek a „sós víz (tisztátalan eszmények) eltávolítása” kapcsán]. A letöltés ideje: 2020. február 28. <http://www.dailynk.com/개성공단-북측-근로자-잔물불순사상/>.
- Daily NK* (2013c). 北 外資유치 사활...”개인에게도 투자자 물색 지시” [Észak-Korea számára a külföldi tőke bevonása létkérdés... „a magánszemélyeket is arra utasítják, hogy befektetőket kutassanak fel”]. *Daily NK*. A letöltés ideje: 2020. február 28. <http://www.dailynk.com/北-外資유치-사활개인에게도-투자자/>.
- Daily NK* (2013d). “장성택, 개발구 추진서 김정은과 갈등으로 실각” [Csang Szong Thek azért bukott meg, mert a fejlesztési övezetek promóciója kapcsán összetűzésbe került Kim Dzsong Ünnel]. A letöltés ideje: 2020. február 28. <http://www.dailynk.com/장성택-개발구-추진서-김정은과-갈등/>.
- Kim Gwang-jin (2013). New Phone Released for Affluent Customers. *Daily NK*. A letöltés ideje: 2020. február 28. <https://www.dailynk.com/english/new-phone-released-for-affluent-cu/>.
- Kim Jõng-bõm (2018). [랭킹쇼] 김정은 경제정책 7년... 북한경제 현재 모습 [(Rangsoroló) Kim Dzsong Ün gazdaságpolitikájának 7 éve... az észak-koreai gazdaság jelenlegi kinézete]. *Ray the P*. A letöltés ideje: 2020. február 28. <http://raythep.mk.co.kr/newsView.php?cc=18000001&no=16539>.
- Kim Sõng-bac (2014). 김정은 시대 북한의 국제정치 읽기와 대응: 선군, 병진과 그 이후 [Észak-Korea nemzetközi politikájának olvasata és válasza a Kim Dzsong Ün-korszakban: szongun, pjongdzsin és utána]. *Kukche-chiõgyõngu*, 23/1 2014 pom, 53–78.

- Kim Sang-hun (2017). 북한의 핵·경제 병진노선과 경제특구 개발의 한계 [Észak-Korea nukleáris és gazdasági párhuzamos fejlesztési irányvonal és a különleges gazdasági övezetek fejlesztésének korlátai]. *KDI Puk'an kyöngje rihyu*, 2017/7, 25–40.
- Korea Times* (2016). Russian Expert Says N. Korea's 'Byeongjin' Policy Is Working. A letöltés ideje: 2020. február 28. http://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2017/01/103_216516.html.
- Lu Yan (2013). 探访朝鲜马术俱乐部 [Látogatás az észak-koreai lovas klubba]. *China News Service*. A letöltés ideje: 2020. február 28. <http://www.chinanews.com/ty/2013/12-11/5603873.shtml>.
- Missile Threat* (2019). North Korean Missile Launches & Nuclear Tests: 1984–Present. A letöltés ideje: 2020. február 28. <https://missilethreat.csis.org/north-korea-missile-launches-1984-present/>.
- O'Carroll, Chad (2014). Photos That Reveal North Korea's Shocking Construction Methods. *The Telegraph*. A letöltés ideje: 2020. február 28. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/northkorea/10864595/Photos-that-reveal-North-Koreas-shocking-construction-methods.html>.
- Osborne, Samuel (2018). Kim Jong-un's Former School Friends Reveal What He Was Like as a Boy: 'We Had a Lot of Fun Together'. *The Independent*. A letöltés ideje: 2018. május 4. <https://www.independent.co.uk/news/world/asia/kim-jong-un-childhood-what-boy-school-friends-north-korea-leader-bern-switzerland-a8160391.html>.
- Uriminzokkiri* (2017). 조중관계의 기둥을 찍어버리는 무모한 언행을 더이상 하지 말아야 한다 [Fel kell hagyni a koreai–kínai kapcsolatok tartópillérét kidöntő, meggondolatlan megnyilvánulásokkal és cselekvésekkel]. A letöltés ideje: 2018. május 31. <http://www.uriminzokkiri.com/index.php?ptype=igisa2&no=1132886>.
- Yang Mun-su (2011). 김정은 시대의 중장기 경제 정책 변화 전망 [A közép- és hosszú távú gazdaságpolitikai változások kilátásai a Kim Dzsong Ün-korszakban]. *Tongil Kyöngje*, 2011/1, 60–71.
- Yang Mun-su (2017). 김정은 시대의 시장화: 평가와 전망 [Piacosítás a Kim Dzsong Ün-korszakban: értékelés és kilátások]. *Hanbando Poködsü*, 2017 kaürho 41-ho, 29–37.
- Yi Gye-hwan (2013). 北 “경제건설과 핵무력건설 병진노선” 채택 [Észak-Korea elfogadta a „gazdaságépítés és atomfegyver-építés párhuzamos fejlesztésének irányvonalát”]. *Tongil News*. A letöltés ideje: 2020. február 28. <http://www.tongilnews.com/news/articleView.html?idxno=101979>.